Nr 46

Konstitutionsutskottets betänkande i anledning av motion om en omprövning av den s. k. fyraprocentregeln vid val till riksdagen.

Motionen

I detta betänkande behandlas motionen 1972:71 av herr Hermansson m. fl. (vpk).

Hemställan avser: "att riksdagen hos Kungl. Maj:t 1. uttalar sig för en omprövning av den s. k. fyraprocentregeln vid val till riksdagen, 2. hemställer om uppdrag till grundlagberedningen att framlägga förslag i enlighet härmed".

Motionärerna framhåller, att konsekvensen av den vid 1970 års val för första gången tillämpade spärregeln för representation i riksdagen innebar att närmare 200 000 väljare kan rösta på ett parti utan att bli representerade i riksdagen, därest partiet inte stöds av minst 4 procent av de röstande i hela riket. Med hänsyn till att kommunalvalskommittén i sitt år 1971 avgivna betänkande föreslagit en motsvarande regel för de kommunala valen finner motionärerna det desto angelägnare att fyraprocentregeln blir föremål för en omprövning.

Gällande bestämmelser m. m.

Beträffande fördelningen av de 310 fasta valkretsmandaten i riksdagen stadgas i riksdagsordningen (RO) § 16 mom. 3:

> Endast parti, som fått minst fyra procent av rösterna i hela riket, är berättigat att deltaga i fördelningen av mandaten. Parti, som fått färre röster, äger dock deltaga i fördelningen av de fasta valkretsmandaten i valkrets, där partiet fått minst tolv procent av rösterna.

Vidare gäller enligt RO § 17 mom. 1 att de fasta valkretsmandaten fördelas proportionellt inom varje valkrets. Vid fördelningen skall den s. k. uddatalsmetoden tillämpas med 1,4 som första divisor. Övriga fyrtio mandat – utjämningsmandaten – skall enligt RO § 17 mom. 2 fördelas mellan de partier som fått minst fyra procent av rösterna i hela riket på sådant sätt att fördelningen av samtliga mandat i riksdagen med visst undantag blir proportionell mot de i fördelningen deltagande partiernas röstetal i hela riket.

Grundlagberedningen har i sitt förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning (SOU 1972:15) förklarat sig anse, att besluten i samband med enkammarreformen om riksdagens storlek, det riksproportionella valsättet med spärrar mot småpartier, valperiodernas längd och den gemensamma valdagen för riksdags- och kommunalval inte bör omprövas.

Kommunalvalskommittén avlämnade i februari 1971 betänkandet Kommunala val (SOU 1971:4). Kommittén förordade ett nytt valsystem

för landstings- och kommunfullmäktigevalen, i huvudsaklig överensstämmelse med gällande valsystem för riksdagsvalen. Enligt kommitténs förslag skulle alltså i landstingskommuner och valkretsindelade kommuner endast en del av mandaten tilldelas valkretsarna och fördelas mellan partierna på grundval av valresultatet där. Återstoden av mandaten skulle användas för att utjämna de avvikelser från ett för hela landstingskommunen respektive kommunen proportionellt riktigt resultat som kan uppstå vid mandatfördelningen inom kretsarna. För både landstingskommuner och kommuner – de senare oavsett om de var valkretsindelade eller inte – skulle gälla att endast parti som fått minst fyra procent av rösterna i hela landstingskommunen respektive kommunen fick delta i mandatfördelningen. För landstingskommunerna skulle dock gälla att parti med mindre andel av det totala antalet röster skulle få delta i mandatfördelningen i valkrets där partiet fått minst tolv procent av rösterna.

Vid remissbehandlingen av kommunalvalskommitténs betänkande blev frågan om utformningen av en småpartispärr föremål för starkt delade meningar. Departementschefen, statsrådet Lundqvist, förklarade sig dela kommunalvalskommitténs uppfattning att man även i fråga om de kommunala valen skulle eftersträva en likformig behandling av småpartier men ansåg med hänsyn till remissutfallet att ställningstagandet till hur detta borde ske behövde föregås av en översyn av småpartiernas roll i det kommunalpolitiska systemet. Genom tilläggsdirektiv den 21 april 1972 till utredningen om den kommunala demokratin gavs därför denna utredning i uppdrag att företaga en sådan översyn. Syftet härmed borde enligt direktiven vara att närmare belysa de principiella aspekterna på minoritetsgruppers representation i en funktionsduglig kommunal demokratis beslutande organ. I direktiven utsades också, att utredningen borde arbeta så att dess undersökningar och analyser kunde läggas till grund för ett slutligt ställningstagande till valsystemet i god tid före 1976 års val.

Krav om borttagande av fyraprocentspärren framfördes även i en motion till 1971 års riksdag. I sitt betänkande häröver (KU 1971:55) redogjorde konstitutionsutskottet för grundlagberedningens (SOU 1967:26), departementschefens (prop. 1968:27) och konstitutionsutskottets (KU 1968:20) uttalanden i spärregelsfrågan i samband med enkammarreformen. Utskottet hemställde om avslag å motionen med följande motivering:

Vid beslutet 1968 om genomförande av den partiella författningsreformen uttalade utskottet sammanfattningsvis att utskottet funnit det föreslagna valsystemet, inte bara i vad avsåg riksproportionalitet utan även i fråga om spärreffekten mot små partier, innebära en väsentligt mera rättvis och därmed från principiellt demokratiska synpunkter mera tillfredsställande ordning än den tidigare gällande. Utskottet finner ej skäl att frångå denna uppfattning. Ej heller i övrigt finner utskottet anledning att nu aktualisera en omprövning av den huvudprincip för det nuvarande valsystemet som den s. k. fyraprocentspärren utgör.

Riksdagen följde utskottet.

Utskottet

I motionen framförs krav på en omprövning av den s. k. fyraprocentspärren vid val till riksdagen. Denna fråga var föremål för riksdagens prövning under år 1971. I enlighet med utskottets hemställan avslog riksdagen motionen. Någon anledning till ändrat ställningstagande föreligger enligt utskottets mening inte. Utskottet vill härvid erinra om att grundlagberedningen i sitt betänkande med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning uttalat sig mot en omprövning av förevarande spärregel.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1972:71.

Stockholm den 14 november 1972

På konstitutionsutskottets vägnar
HILDING JOHANSSON

Närvarande: herrar Johansson i Trollhättan (s), Nelander (fp), Hernelius (m), Ahlmark (fp), Mossberg (s), Pettersson i Örebro (c), Andersson, Sten, i Stockholm* (s), Werner i Malmö (m), Svensson i Eskilstuna (s), Bergqvist (s), Fiskesjö (c), Gustavsson i Ängelholm (s), Olsson i Sundsvall (c), Wictorsson (s) och Olsson i Edane (s).

*Ej närvarande vid justeringen.

Göteborgs Offsettryckeri AB 72 1865 S Stockholm 1972